

L'ESGLÉSIA DE SANT FRANCESC: NOTES HISTÒRIQUES

Sabeu prou bé que fou Ramon Salas Ricomà qui, per unes circumstàncies un xic curioses (vegeu-ne en el folletó de la Real Hermandad de Jesús Nazareno de l'any 1953 l'escrit de Joan Salvat i Bové), fundà a començament de segle, 1903, la «Germandat» que perdura fins avui.

La personalitat de l'arquitecte Salas Ricomà no ha trobat encara la ploma de l'investigador capaç de fer-ne la seva biografia, tot i que portà una vida de treball que, de bon segur, ompliria les pàgines d'un llibre força gruixut: nat a Tarragona el 29 d'abril de 1848 i batejat l'endemà a la Catedral, segons podem llegir en el llibre 26 de Baptismes, foli 620 (A.H.A.T.), «*Día treinta de abril de mil ochocientos cuarenta y ocho... Ramón, Rafael, Roberto, nacido a las nueve de la mañana del día anterior, hijo de Pablo Salas, hojalatero, y Tecla Ricomá, consortes...*», estudià Arquitectura a Barcelona i es llicencià en Ciències exactes; de retorn a la seva ciutat, exercí com a professor a la vegada que des de 1883 és arquitecte municipal, des de 1890 ho és provincial i d'ençà de 1894 arquitecte diocesà; la seva mort arribà el 4 d'abril de 1926 i deixà darrera una llarga llista d'obres fetes -i ben fetes-, que no creiem sigui ara el moment per a recordar-les, a més que la seva relació faria poc llegible aquest article.

Si més no, volem honorar la figura de Ramon Salas Ricomà, no ja com a fundador i primer president de la «Germandat de Jesús Natzarè», sinó com a recopilador de documentació de tot tipus que forneix un llegat importantíssim dins de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Com a historiadors i com a tarragonins hem d'agrair, en primer lloc, l'esperit documentalista, formigueta de la Història, que feu palès al llarg de la seva vida, el mateix Salas Ricomà; d'altra banda, hem de remerciar la bona disposició presa pels hereus de la seva germana de fer dipositar a l'esmentat «Arxiu» tots els «papers» de l'arquitecte Salas Ricomà, fons i font per a fer la història de Tarragona al tombà el segle.

En aquesta deixa, i en el número 17 del lligall II, trobem un dels molts projectes arquitectònics religiosos, que per a nosaltres, avui i ara, té una significació cabdal: es tracta del «*Proyecto de reparación extraordinaria del Templo Parroquial de San Francisco de Tarragona*», amb data de l'any 1902; en el projecte hi vénen inclosos cinc documents amb una certa entitat pròpia; la memòria descriptiva, els plànols del projecte, el pressupost, el plec de condicions facultatives i el plec de condicions econòmiques. No voldria atrafegar-vos amb els plecs de condicions, puig estan perfectament editats i responen a un formulari regular de l'època, amb molt poques vessants diferents; el pressupost ja té una especificitat més particular; no hem trobat en massa bon estat els plànols i per tant només reproduïm algun dels projectes de l'altar major. Tanmateix, la memòria descriptiva mereix la nostra atenció, doncs ens dóna notícia de l'estat del temple tot just en els moments en que hi trobaria recer i aixopluc la nova «Germandat».

L'església de Sant Francesc va obrir les seves portes al culte l'any 1758 i constituïa el temple del convent dels PP Franciscans que l'envoltava, un convent com tots els de l'orde, encara que n'era el de major capacitat de la província franciscana. Val a dir que la presència dels franciscans a Tarragona data des del Renaixement. L'església va esdevenir parròquia el 1863 quan l'Arquebisbe Costa i Borràs de fet i de dret dividí l'única parròquia de la Catedral en les tres conseqüents: Catedral, Santíssima Trinitat i Sant Francesc.

Tant el convent com l'església, abans de l'any 1835, ja havien sofert greus destrosses, puig el seu emplaçament feu que resultés afectada en períodes bèl·lics, com es donà en la guerra del Francès; el P. Francesc Aragonès en la monografia «*Frayles franciscos de Cataluña, su historia de veinte años, o sea lo que hicieron y padecieron por la Religión, por el Rey y por la Patria, desde el año ocho hasta el veinte y ocho del siglo decimonono*» (Barcelona, 1833. Tomo I. pàgs. 210 a 230) ens ha deixat la narració d'alguns d'aquells fets: ... «*montones de escombros. Desaparecieron los tejados, los pisos estaban hundidos ... la iglesia y la sacristía ... la cocina y el refectorio ...*».

Amb la desamortització, el destí de les diferents dependències de Sant Francesc fou múltiple. Ja l'any 1836 la Diputació les volia per a seu de les oficines del govern civil, societat econòmica, junta provincial de sanitat, comissió provincial d'instrucció pública, biblioteca pública, museu d'antiguitats i oficina de correus; mentre que l'església allotjaria la milícia urbana; i l'hort seria convertit en jardí botànic o d'agricultura. L'any 1839 hi foren recollides les prostitutes de Tarragona.

L'any 1842 el govern el destinà a govern civil, i la Diputació provincial, abans d'ocupar el convent dels dominicans (a la plaça de la Font) també hi estigué instal·lada (1844). L'ensenyament hi trobà lloc idoni: l'Institut hi passà, el 18 de maig del 1849, el Seminari de Mestres, i avui s'hi acullen l'Arxiu Històric, un Institut d'Ensenyament Mitjà i d'altres dependències annexes a la delegació dels organismes de cultura i ensenyança.

Pel que fa a l'església, la seva utilització igualment fou variada, car serví de saló per al reconeixement dels futurs soldats, estança de presidaris, escola, magatzem, etc. La llargada del temple és d'uns 40 metres i l'amplada total d'uns 21. La nau central és d'altura extraordinària; té tres capelles per banda i sobre d'elles hi ha el clàssic trifòrium. El creuer és ample, la cúpula està prou aixecada i el conjunt resulta harmoniós. Llevat de la Catedral, és de les esglésies de més capacitat de l'arxiprestat.

Una de les primeres reformes que patí el temple data de 1835. Llavors l'actual Rambla Vella tenia un nivell molt més alt, de forma que l'entrada venia a peu pla; quan es rebaixà el nivell fou necessari eliminar les dues primeres capelles laterals i construir les escales, que són les actuals de l'atri.

En el capítol primer i preliminar de la *«Memoria descriptiva del proyecto de reparación...»* Salas Ricomà recull els efectes de les vicissituds sofertes que *«... habían de influir poderosamente en la solidez del edificio, por el mayor desgaste de sus materiales, y con tanta mayor razón, sabiendo que la construcción de las obras son de lo mas económicas posible...»* -abans ja en feia referència tot dient: *«Es de sencilla construcción y sobria en líneas arquitectónicas, como todos los de la época, erigidos por la austera orden de San Francisco, cuyo instituto religioso pretendía obtener el mayor efecto estético de sus edificios, mas bien por las proporciones dadas a sus líneas, que a los adornos y decoraciones empleadas en las obras»*.- i seguidament argumenta: *«Los desperfectos ocasionados son de bastante consideración como luego ya detallaremos y precisa por consiguiente repararlos, si se desea evitar que vayan en aumento y de difícil y costoso arreglo»*.

És a les acaballes del segle XIX quan el senyor rector de Sant Francesc, *«con un celo digno de todo aplauso»*, amb l'ajuda del Sr. Arquebisbe, *«siempre dispuesto a prestar su valioso concurso en todo lo que tiende al mejoramiento y seguridad de los Templos de la Diócesis...»* emprèn la millora i adob de l'església.

Crec que resulta interessant en aquesta part i en haver arribat aquí, deixar parlar al mateix autor del projecte i fundador de la «Germandat» a l'hora de fer la descripció de l'església:

«La Iglesia de la importante parroquia de San Francisco de esta Ciudad está situada en el extremo Oeste de la Rambla de San Carlos, una de las vías de mayor transito de la población.

El emplazamiento es céntrico con relación al casco urbano de la ciudad, y lo será también del futuro ensanche de la misma, que tiende su formación por la parte Oeste de Tarragona.

El solar es de forma trapezoidal de 24 '40 metros de paralela media y 42'30 metros de altura.

La planta general de la Iglesia, afecta la cruz latina, cuyo tronco o nave central tiene 41 metros de longitud y el brazo o nave del crucero de la misma tiene 20'40 metros de largo. El cruce de las dos naves se presenta cubierto por una cúpula octogonal sostenida por cuatro arcos torales y sus correspondientes pechinas.

La altura de las naves es de 17'50 metros y el ancho de las mismas asciende a 10'90 metros de luz de la nave central y a 10'30 metros la de la nave del crucero.

Existen dos naves laterales de 5 metros de luz cada una y de 7'50 metros de altura divididas en cuatro compartimientos dedicados a capillas, excepte los dos próximos a la fachada principal, destinados el de la izquierda a la Capilla del Baptisterio y el de la derecha a caja de escalera.

Esta escalera da acceso a un espacioso coro de 10'90 metros largo por 7 metros ancho, y a las tribunas o galerías situadas sobre las capillas de las naves laterales.

A la derecha del presbiterio o altar mayor está colocada la Capilla del SS. Sacramento y a la izquierda tiene la Sacristía.

Desde la Sacristía se comunica a la Torre del Campanario.

El estilo arquitectónico del Templo es el del renacimiento con la más sencilla decoración.

El espacio de las naves dedicado a los fieles mide aproximadamente 400 metros cuadrados, y como se calcula que cada metro cuadrado es bastante para dar cabida a tres personas cómodamente colocadas, resulta que la parte de las naves central y del crucero destinada al público podrá contener hasta 1.200 personas.

Además la superficie que comprenden los espacios libres de las capillas laterales, las tribunas y el coro, suma un total aproximado de 350 metros cuadrados, que a tres personas metro cuadrado conforme hemos dicho puede contener 1.050 personas.

Luego la Iglesia de San Francisco de Tarragona es capaz para contener a 2.250 personas todas de mayor edad y colocadas con toda comodidad».

D'acord amb el reconeixement fet i l'estat del temple es projectaren com a més urgents les següents reparacions: en primer lloc, el paviment, que no s'havia adobat des de la retirada dels frares (el 1835), feia necessària una nova reconstrucció *«por otros de duración y económicos»* -això del «bo i barat» serà una tònica en tot el projecte-; com a segona mida, calia repassar totes les parets i les voltes, atès que s'hi observaven moltes esclotxes: feia falta una bona mà de pintura, dins i fora l'església, ja que l'aspecte de *«fealdad y pobreza»* no era el més adient per a un temple; mancaven, i per tant s'havien de refer, les escales de la torre del campanar, puix, a més, sense elles no era fàcil l'accés a les teulades *«resultando por dicho motivo, difícil y costosa la conservación de las cubiertas»*; també es pensà en alguna ornamentació: *«Para armonizar el conjunto de la obra se proyecta decorar las aberturas de las tribunas de las galerías, colocando columnas, calados y barandillas con arreglo al diseño de los planos»*; una altra obra a fer era la separació de la capella on hi havia la pila baptismal a fi de descompartir el vestíbul; i, finalment, s'assegurava l'arranjament de les façanes principal i lateral, així com d'altres d'ordre secundari.

Els materials emprats s'escolliren d'entre els més econòmics; *«aquellos materiales que puedan proporcionar además la solidez y buen afecto, y sean procedentes del país y en lo posible de la localidad»*; parets de pedra, paviment de *«baldosa granito de mármol comprimido»* a les naus i al presbiteri, de *«baldosa hidráulica»* en el Santíssim, Sagristia i Vestíbul, *«colocadas las baldosas sobre una capa de hormigón de diez centímetros de grueso, cuya capa a su vez estará sentada sobre una hilada grava o piedra machacada de diez centímetros de espesor a lo menos»*- de *«baldosa fina»* al cor i a la seva escala; les esclotxes serien resseguides amb *«material de cemento y arena colocando uniones o ligaduras a distancias que no excedan de 80 centímetros»*; es canviarien les teules trencades i, a la vegada, es netejaria la teulada; les parets interiors i exteriors serien pintades amb un estuc *«cuya pasta se formará de la cal, mármol, arena y demás materiales»*, cercant un color a imitació de la pedra; la volta de l'escala del campanar amb rajoles o maons del país, i els graons de resilla fina del Vendrell amb fusta de roure; la pedra picada s'usà en aquells punts més destacats (tenim unes factures del picapedrer Arana y Bru, tot i que el paper imprès encara és del «Taller de Artés Santuarias. Francisco Casanovas, Sucesor de Félix Ribas. Carretera de Castellón, 12»).

L'execució material d'aquestes obres es faria per *«contrata, previa la correspondiente subasta pública»* i el pressupost total o general fou de 22.336'85 pessetes.

Malgrat que la «memòria» ve datada el 15 de maig de 1902, el cert és que les obres continuaren al llarg de la primera desena del segle, segons tenim constància per les factures i certificacions, de les quals, tal vegada en altra ocasió, ja en donaríem raó.

Així fou com, a poc a poc, Ramon Salas Ricomà anà enllestint l'església seu de la Germandat de Jesús Natzarè, església vinculada des de sempre a la devoció familiar, especialment per part de la seva mare, Tecla Ricomà.

Josep Ma SABATÉ i BOSCH

Doctor en Història

Professor titular de la Universitat de Barcelona

Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona